

EBEVEYNLERİN GÖZÜNDEN ÇOCUĞUN KENDİ YAŞAMINA KATILMA HAKKI
THE RIGHT OF CHILDREN TO PARTICIPATE IN THEIR OWN LIVES FROM THE PERSPECTIVE OF
THEIR PARENTS

Neslihan AVCI*
Arzu AKAR GENÇER**

Öz

Temel nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen bu çalışmada betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, amaçlı örnekleme yönteminden uygun örnekleme ve kartopu örnekleme teknikleri ile belirlenen 5'i erkek, 10 kadın, 15 ebeveyn oluşturmuştur. Çocukların yaşamlarını etkileyen oyun, oyun alanı, oyun materyali, giyim, beslenme, boş zamanlarını değerlendirme, ev yaşamı gibi konular incelenmeye çalışılmıştır. Katılımcı çeşitliliği sağlanarak, ebeveynlerle gerçekleştirilen görüşmelerde, çocukların kendi yaşamlarına katılımları Roger Hart (1992)'ın katılım basamağına yerleştirilmiştir. Araştırmaya dâhil olan ebeveynlerin görüşleri incelendiğinde, bir konuda katılımcı olan ebeveyn, diğer konuda katılım karşıtı olabildiği görülmüştür. Farklı ortam ve şartlarda veya çocukları ilgilendiren farklı alanlarda katılım dereceleri değişiklik göstermektedir. Bir çocuk oynayacağı oyuna karar verme konusunda, katılımın en üst basamağına uygun katılım derecesine uygun görülürken, ev yaşamıyla ilgili görüşlerinin alınması konusunda katılım içermeyen basamakta yer alabilir. Bu durum, ebeveynlerin çalışma ve yaşam koşulları, önem verdikleri uygulamaların ve değerlerinin farklılığına göre değişiklik göstermektedir. Sonuç olarak, ailelerin oyun, oyun materyali, yeri ve süresi, boş zaman değerlendirme, spor ve kurs gibi aktiviteler konularında çocuğun katılımı yönünde görüşlerinin olduğu, özellikle temel gereksinim ve evde yaşam konularında katılım merdiveninin daha alt basamaklarında görüşler bildirdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Katılım Hakkı, Çocuğun Yaşamı, Ebeveyn Görüşü.

Abstract

In this study, it is aimed to depict the participation of children in their own lives with the eye of the parent. Descriptive analysis technique was used in the study conducted by basic qualitative research method. The study group consisted of 5 male, ten female and 15 parents determined by appropriate sampling and snowball sampling techniques from purposeful sampling types. The issues that affect children's lives such as play, playground, game material, clothing, nutrition, leisure time, home life have been tried to be examined. In negotiations with parents by providing a variety of participants, participation of children in their lives has been placed on the participation ladder of Roger Hart (1992). When the opinions of the parents involved in the survey were examined, it was seen that the participant parent in one subject could be anti-participation in the other subject. Participation rates vary in different settings and conditions or various areas of interest to children. When a child plays in the upper echelons of participation.

Keywords: Participation About, Child's Life, Parental Perspective.

1. GİRİŞ

Tüm çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerini ifade etmeleri ve bu görüşlerin ciddiye alınmasına vurgu yapan katılım hakkı; çocukların, yasal ve sosyal statüsünü ele almaktayken çocukların ifade özgürlüğü, dinlenilmesi ve görüşlerinin dikkate alınmasını kapsayan evrensel bir ifade olarak da açıklanabilmektedir (Lansdown, 1995; UNICEF, 2006; Değirmencioğlu, 2011).

Bu evrensel ifade, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, çocukların aile içinde karar alma süreçlerine katılmalarını sürekli olarak özendirilmiş, ana-babaların ve diğer bakıcı kişilerin sorumluluklarının belirlenmesinde çocukların görüşlerinin dinlenilmesini ve ciddiye alınmasını. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesi çerçevesinde bir yükümlülük olarak kabul etmiştir. "Ana-babalardan çocuklarına gerekli yönlendiricilik ve yol göstericiliği yapmaları beklenmektedir. Ancak ana-babalar bu yöndeki girişimlerinde çocukların gelişen yeteneklerini, yaşını ve olgunluk düzeyini dikkate almak zorundadır. Ana-babalar, çocukların karar sürecinin farklı aşamalarına giderek daha fazla katılmalarını sağlama, onları bir toplumun sorumlu bireyleri olarak yetiştirme, bilgilendirme ve gerekli yol göstericiliği yapma açısından

*Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı

**Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Bölümü

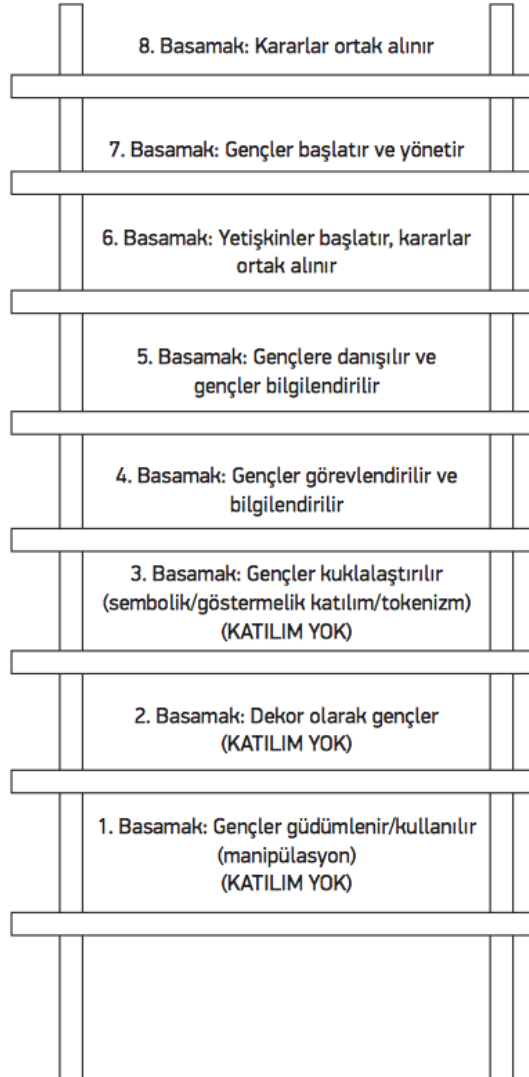
sorumluluklarının bilincinde olmalıdırlar. Bu süreçte, çocuklara görüşlerini serbestçe dile getirme hakkı tanınmalı ve bu görüşlere gereken önem verilmelidir (BMÇHS).

Çocuklara tanınan bu hak ayrıca, sözleşmenin 3. maddesinde, çocuğun yüksek yararına saygı gösterilmesi anlamını taşımaktadır. Bir çocuğun bakımı, sağlığı, eğitimi gibi onu ilgilendiren konularda yüksek yararının göz önünde bulundurulması, çocuğun da bu süreçlerde görüşlerini ifade etmesi ile gerçekleşebilmektedir. Aksi takdirde çocukların yüksek yararının sağlanması yetişkinlerin verdiği kararlarla şekillenecek ve çocuklar geleneksel anlayış çerçevesinde karar alma süreçlerine katılmayan, pasif bireyler olarak algılanacaklardır (Save the Children, 2007).

Çocukların aktif bireyler olmaları yolunda, çocuğun yaşamının geçtiği ortamlar ne ölçüde elverişli olursa, çocuk o ölçüde gelişime fırsatına sahip olacaktır. Çocukların yaşadıkları mekânların düzenlenmesinde, oyunlarında, beslenmelerinde, aile içerisinde alınan kararlarda, çocukların düşünce ve taleplerine yer vermek ve konuya "çocuk açısından bakmak" önemlidir. Çocukların odaları ve yaşadıkları alanlar onların ihtiyaçlarına uygun olarak çocuk katılımı sağlanarak hazırlanmalıdır. (Day, 2007; Güller, 2013).

Çocukların katılım hakkının anlaşılabilirliğini artırmak için farklı ilgili modeller geliştirilmiştir. Roger Hart'ın 'katılım basamağı' bu alanda en etkili model olmuştur (bkz şekil 1) Sekiz basamaktan oluşan merdivende alttan ilk 3 merdiven basamağı katılım karşıtı durumları yansıtırken, diğer 5 basamak aşamalı olarak artan katılımcı uygulamaları göstermektedir (Hart, 1992).

Şekil 1: Rojer Hart Katılım Merdiveni (1992)

Çocuğun katılım hakkına yönelik olarak Genel Yorum No 12 'de, çocuğun ya da çocukların katıldığı tüm süreçlerin aşağıdaki nitelikleri taşıması gerektiği belirtilmektedir. Bu nitelikler "şeffaf ve bilgilendirici, gönüllü, saygılı, ilgili, çocuk dostu, kapsayıcı, eğitim ile desteklenmiş, güvenli ve riske karşı duyarlı ve

hesap verebilir" şeklindedir. (CRC, 2009). Bu nitelikler ışığında çocuklar, kendi yaşamlarını ilgilendiren konularda katılım sağlayabileceklerdir.

Ülkemizde ataerkil aile yapısı baskın olmasından kaynaklı olarak çocuklar kendilerini ilgilendiren "hangi okula gideceği, kiminle arkadaşlık edineceği, ne giyeceği" gibi konularda katılım hakkına sahip olamamaktadırlar. Çocuklarla ilgili kararlar onlarla birlikte değil onlar adına alınmaktadır. Bu koşullarda çocuklar söz söyleme haklarının olduğunun bile farkında değildirler ve ana babalarından yalnızca maddi isteklerde bulunabilmektedirler (Koran, 2012).

Oysaki aile, çocuğun sevgi, güven, beslenme, giyinme, oyun oynama ve eğitim gibi temel gereksinimlerinin karşılandığı bir yer olmasından dolayı çocukların da seslerinin duyulduğu bir katılımcı kurum olarak görülmelidir (Göç, 2006; Valentine, 1999). Aile içi ilişkiler ve anne-babanın çocuğa karşı davranışları çocukta davranış değişikliklerine yol açmaktadır. Aile içinde bireylerde olumlu yönde davranış değişikliğinin meydana gelmesi ancak çocuğun görüşlerini ifade edebilmesi ve görüşlerine saygı duyulmasıyla mümkündür.

Problem Durum

Çocukların yaşamlarını geçirdikleri fiziksel koşullar, oyun ve boş zamanlarını değerlendirme, giyinme, beslenme, uyku, aile kararları gibi konularda çocukların fikirlerinin alınması oldukça önemlidir. Çocukların hakları olarak, kendi yaşamlarına ilişkin konularda katılımcı aile profillerinin olması önem arz etmektedir. Çocuklara karar alma süreçlerinde roller ve sorumluluklar vermek kazanacakları deneyimler açısından önemlidir (Stehphenson vd., 2004: 15-18). Nitekim çocukların katılımı, çocuklarla yetişkinlerin bir araya gelerek ve işbirliği yaparak fikirlerini paylaşmaları ve ortak bir sonuca ulaşma çabaları ekseninde yürümektedir (Save the Children, 2000: 7).

Amaç

Bu çalışmada, çocukların kendi yaşamlarına katılım durumlarının ebeveynlerin gözüyle resmedilmesi amaçlanmıştır. Çocukların yaşamlarını etkileyen faktörlerde ebeveyn bakış açısı incelenmeye çalışılmıştır.

Alt Amaçlar

- Ebeveynlerin uyku, giyinme, beslenme gibi alanlarda çocukların katılımına yer verme durumları nasıldır?
- Ebeveynlerin oyun ve boş zamanlarını değerlendirmelerinde çocukların katılımına yer verme durumları nasıldır?
- Ebeveynlerin, çocukların kendilerine ait fiziksel koşullar oluşturmalarında çocuk katılımına yer verme durumları nasıldır?
- Çocukların aile kararlarına katılma durumları nasıldır?

2. YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışma, temel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların deneyimlerini belli bir olay ya da süreçte nasıl yaşadıklarını açıklayan araştırmalarda en sık kullanılan nitel araştırma türü "temel ve yorumlayıcı" çalışmadır (Merriam, 2013). Merriam (2013) bütün nitel araştırmalar yorumlayıcı olduğu için bu tür çalışmaları temel nitel araştırma olarak tanımlamıştır.

Çalışma grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme ve kartopu örnekleme teknikleri ile belirlenen 5'i erkek, 10 kadın, 15 ebeveyn oluşturmuştur. Nitel çalışmalarda her bir durum amaçlı olarak seçilmektedir. Katılımcı çeşitliliğini sağlamak için, 20-30, 31-40, 41 ve üstü yaş gruplarına dahil olma, farklı etnik ve kültürel özelliklere sahip olma, farklı sayı ve cinsiyetlerde çocuk sahibi olma, durumları dikkate alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılmıştır. Bu teknik ile katılımcıların algıladıklarını kendi düşünceleriyle anlatması istenir. Sadece görüşmecilerden özel bilgi istendiği durumlarda yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılır. Araştırmacı görüşmenin seyrine göre değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilmektedir ve kişinin yanıtlarını ayrıntılı bir şekilde açmasını sağlayabilmektedir. (Merriam, 2013).

Güvenirlilik

Araştırmanın güvenirlik çalışması için araştırmacı ve çocuk katılımı konusunda yüksek lisans tezi yapmış, bir araştırmacı ile görüşme dökümlerini ayrı ayrı inceleyerek belirlenen kategoriler doğrultusunda

değerlendirmelerini yapmışlardır. Değerlendirme sonucunda çıkan sonuçlar Güvenirlik = Görüş Birliği/ Görüş Birliği+ Görüş Ayrılığı formülü (Miles & Huberman, 1994) kullanılarak hesaplanmıştır. Yapılan güvenilirlik çalışmasının sonucunda araştırmanın genel güvenilirliği 81.25 olarak saptanmıştır (Güvenirlik =). Ayrıca buna ek olarak iki değerlendirmecinin görüş ayrılığı olan noktalarda diğer araştırmacı kayıtları incelemiş, birlikte tartışılarak ve görüş birliği sağlanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Yoğun bir betimleme, bir kimsenin yaptığını kayıt altına almaktan fazlasını yapar. Salt gerçeklerin ve dış görünüşün ötesine gider. Ayrıntı ve bağlamları ortaya koyar. Söz konusu kişi ve kişiler için bir deneyimin önemini belirler. Yoğun betimlemede, söylemler, duygular, eylemler ve etkileşimde bulunan bireylerin demek istedikleri ifade edilir (Denzin, 1989b; akt: Patton, 2014).

Kodlama kategorileri var olan teoriden, araştırma sırasında yapılan tümevarımsal genellemeden ve daha önce araştırma yapmış kişilerin kullandığı kategorilerden oluşturulabilmektedir (Maxwell, 2008). Ailelerle yapılan görüşme analizleri sonucu ortaya çıkan kategoriler Hart'ın katılım merdivenini ifade ettiği için Hart'ın katılım merdiveni kategoriler olarak belirlenmiştir. Araştırma soruları beş temaya dönüştürülerek analiz edilmiştir.

Katılım Merdiveni Modeli çocukların katılımı konusunda düşünce tiplemesine bir başlangıç olarak hazırlanmıştır. Sekiz basamaktan oluşan merdivenin alttan ilk üç basamağı (Zorlama /Manipülasyon, Dekorasyon, Göstermelik Katılım) katılımı içermeyen durumları yansıtmaktadır. Diğer beş basamakta ise katılımın dereceleri açıklanmaktadır. Hart'a göre bu model yetişkinlerin çocukların katılımını etkili bir şekilde sağlamaları için strateji geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Araştırmada Dikkat Edilecek Etik İlkeler

Verileri toplama aşamasında etik prensipler (Miles ve Huberman, 1994) çerçevesinde önlemler alınmıştır. Öncelikle katılımcılara araştırma konusuyla ilgili bilgi sahibi olmaları için açıklamalar yapılmıştır. Ardından katılımcıların rızalarını almak üzere aydınlatılmış onam formu imzalatılmıştır. Bu form, katılımcılara katılımın gönüllü olduğu ve araştırmanın herhangi bir yerinde özgürce katılımı sonlandırmayı seçebilecekleri konusunda teminat veren yazılı izin formu niteliğinde hazırlanmıştır. Ayrıca görüşme esnasında ses kaydı alabilmek için de katılımcılardan izin alınmıştır. Katılımcıların gizliliğini koruyabilmek için ses kayıtlarının yazıya geçirilmesi aşamasında her bir katılımcının ismi değiştirilmiştir (Glesne, 2013).

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde ebeveynlerle yapılan görüşmelerle, çocuğun kendi yaşamına katılım durumuna ilişkin temalar (Oynayacağına oyun, Oyun yeri-oyun malzemesi ve oyun süresi seçimi, giyim-beslenme-boş zaman, spor ve kurs aktivitelerine katılım, ev ortamının ve çocuğun odasının tasarımı, ev yaşamı, dışarıda vakit geçirmeye ilişkin konulara nasıl karar verildiği) Hart' (1992)'in Katılım Merdivenine yerleştirilmiş ve katılım basamaklarına göre yorumlanmıştır.

Tablo 1: Katılım Merdiveni Perspektifinden Çocukların Kendi Yaşamlarına Katılım Hakkı

Tema	Alt Tema	Hart'ın Katılım Basamakları							
		1	2	3	4	5	6	7	8
Temel İhtiyaçlar Hakkı	Giyim	Ali		Ozan Derya Nilay Hüseyin					Gülsu Özgür Ziya Mehmet
	Beslenme	Ali Hayriye Derya		Aylin Hüseyin Esin Nilay Zeynep	Derya	Mehmet Ozan Derya Rahmi		Mehmet Ozan	Gülsu Özgür Ziya
	Uyku	Ali		Derya	Zeynep Aylin Havva	Hayriye Hüseyin Havva Nilay			Gülsu Mehmet Özgür Ziya Rahmi
Evde Yaşam Hakkı	Ev yaşamı ile ilgili kararlar	Ali Hayriye Hüseyin Ziya		Zeynep Nilay		Derya	Gülsu Havva Esin	Ozan	Aylin Rahmi Mehmet Emin
	Ev ortamının tasarımı	Ali Hayriye Hüseyin Ziya Esin						Aylin Havva Nilay	Gülsu
	Çocuk odasının tasarımı	Ali Hayriye						Derya Ozan Rahmi Nilay	Gülsu Emin Aylin Nilay
Oyun Hakkı	Oyun türü	Ali			Hayriye			Gülsu Zeynep Özgür	Ozan Aylin Rahmi Derya Nilay Ziya Mehmet Emin
	Oyun yeri, malzemesi, süresi	Ali Hayriye	Zeynep (büyük çocuğu için) Hayriye Ali		Özgür		Zeynep (küçük çocuğu için)		Ozan Aylin Rahmi Derya Nilay Ziya Mehmet Emin
Boş Zaman Değerlendirme Hakkı	Evde boş zaman hakkı			Ozan	Havva			Rahmi Derya Hayriye Nilay	Gülsu Aylin Özgür Ziya Mehmet
	Dışarıda boş zaman hakkı		Zeynep Ali	Derya	Esin Havva			Aylin Rahmi Esin Hüseyin	Gülsu Ziya Mehmet
	Spor ve kurs aktivitelerine katılım hakkı				Havva Zeynep			Ozan Rahmi Havva Esin Hüseyin Ozan Hayriye	Gülsu Ziya Mehmet Aylin Mehmet Emin Özgür

Temel İhtiyaçlar Hakkı

Temel ihtiyaçlar hakkı, “giyim, beslenme ve uyku” alt temalarını içermektedir. Ebeveynlerin çocukların temel yaşam haklarına ilişkin görüşleri incelendiğinde, katılım basamakları açısından çeşitlilik gösterdiği görülmektedir.

Çocukların temel ihtiyaçlarından giyim konusunda ilişkin olarak; Aylin isimli katılımcının “Giysilerinin rahatlığına önem veriyor, rahat olmayan kıyafetler giymek zorunda olduğunda (okul gösterisi) kendisi müdahale ediyor aslında o zaman biz de anlatıyoruz, neden giymesini gerektiğini, ikna etmeye çalışıyoruz” ifadesinden yola çıkarak “Bilgilendirerek Görevlendirme”) (4.Basamak) derecesini yansıttığı düşünülmektedir. Bu basamakta çocuklara kendilerini ilgilendiren konularda bilgilendirme yapılır, çocuklar bu şekilde çalışmada katılımcı olarak yer alırlar.

Bir diğer temel hak olarak, Derya isimi katılımcının, çocuğun yemek seçimine ilişkin olarak, “Yemek bizim için işkence. Yemekte ve uykuda ısrarcı ve sürekli uzun uzun yemenin ve uykunun sağlık açısından önemli olduğunu anlatan anne rolündeyim aslında” ifadesinin “Bilgilendirerek Görevlendirme (4. Basamak) derecesini yansıttığı düşünülmektedir. Benzer şekilde, Uyku seçimine ilişkin olarak, Havva isimli katılımcının “Uyumayı sevmiyoruz boşa geçen zaman gibi geliyor önce iki hikâye oluyoruz saat on gibi uyur. Uyku saatimiz dokuz ama bu biraz uzuyor kendisi uyku saatini ve öncesinde yapması gerekenleri biliyor hatırlatmak gerekebiliyor” ifadesinin “Bilgilendirerek Görevlendirme (4. Basamak) derecesini yansıttığı düşünülmektedir.

Çocukların beslenme haklarına ilişkin olarak; Rahmi isimli katılımcının “Bazen televizyonun karşısında yemek istiyor biz masada yiyeceğimi zaman. Biz de çok karışmıyoruz, buraya getirin ben burada yiyeceğim diyor. Tablet oyunu varsa mesela devam eden, orada yiyebilir. Ama genelde birlikte yemek ister. Ben dışarda olduğum zaman özellikle, çabuk gel beraber yemek yiyeceğiz, der. Kıyafetlerine de tamamen kendisi karar verir, annesiyle de uzlaşır, hiç sorun olmaz bu konu” ifadesinden yola çıkarak, “Çocukların Başlattığı ve Çocukların Yürüttüğü Süreçler” (7.basamak) derecesine uygun olduğu düşünülmektedir. Bu basamakta karar süreçleri çocuklar tarafından başlatılır ve çocuklar tarafından da uygulamaya geçirilir.

Evde Yaşam Hakkı

Evde yaşam hakkı, ev yaşamı ile ilgili kararlar, ev ortamının ve çocuğun odasının tasarımı gibi alt temaları da içermektedir.

Ev yaşamı ile ilgili kararların alınma sürecinde, Özgür isimli katılımcı, “Her şeyi ona göre ayarlamak zorundayız aslında, sormadığımızda küser, konuşmaz, siz zaten beni hiç önemsemiyorsunuz der. Başlarda direniyorduk ama onun da bizim gibi bir birey olduğunu kabul ettik ve fikirlerini dikkate alıyoruz. Odasını değiştirmek istediğinde, ya da bir şey yapacağı zaman nedenini sorarız, birlikte tartışır ve ortak yol buluruz” ifadesiyle, “Çocukların öncülük ettiği, yetişkinlerle ortak alınan kararlar” (8 basamak) derecesine yerleştirilmiştir. Ev yaşamına ilişkin farklı bir örnek olarak; Aylin isimli katılımcının “Hafta sonları ne yapacağımıza hep birlikte oturur, karar veririz. Kahvaltı mesela, ne yenecek, bu sabah ekstra ne yapalım sorarım, en çok ne isteniyorsa ona karar veririz. Odasını toplaması ve ev düzeniyle ilgili konularda da fikirlerini sorarız. Odasını onun isteği doğrultusunda tasarımı yaptık mesela. Tabi ki oluyor. Yemek yapmadan önce ona soruluyor, ne yemek istersin diye” ifadesinden yola çıkarak, “Çocukların öncülük ettiği, çocukların yürüttüğü süreçler (7. Basamak)” derecesini yansıttığı düşünülmektedir. Benzer şekilde Rahmi isimli katılımcının da ifadelerinden 7. Düzeyde çocuk katılımı düşüncesinde varılmıştır. Örnek olarak, “Evde patron odur” şeklinde konuşmayı başlatması” bu basamağı düşündürmüştür. Katılım karşıtı örnek olarak; Hüseyin isimli katılımcının “Çocuğa sorarız ama gene bizim dediğimiz olur. Açıklama yapmayız, o da dediğimizi uyar” ifadesiyle “Göstermelik Katılım” (3. Basamak) derecesini yansıttığı düşünülmektedir.

Çocuğun odasının tasarımına ilişkin Ozan isimli katılımcı, “Odalarını kendi seçimlerine göre geçen yıl tasarımı yaptık ifadesiyle, “Çocukların başlattığı, çocukların yürüttüğü süreçler” (7.basamak) derecesini yansıttığı düşünülmektedir. Katılım karşıtı ifade olarak, Ziya isimli katılımcı “Kendi kendine çok zarar veren bir çocuk, o yüzden odasını biz tasarlarız, bu yüzden sorun çıkıyor ama direniyoruz. Artık açıklamada yapmıyoruz çünkü anlamıyor, böyle olması gerekiyor diyoruz, kendi haline bırakıyoruz” ifadesiyle “Manipülasyon” (1.basamak) derecesine yerleştirilmiştir.

Oyun Hakkı

Oyun hakkı, “Oyun türü ve oyun yeri, malzemesi ve süresine” ilişkin alt temaları da oluşturmaktadır. Oyun hakkına ilişkin tema ve alt temalara nasıl karar verildiği konusundaki ifadelerinin “Çocukların başlattığı ve kararların yetişkinlerle ortak yürütüldüğü süreçler (Basamak 8)” ve “Çocukların Başlattığı ve çocukların yürüttüğü süreçler (Basamak 7)” basamaklarında yoğunlaştığı görülmektedir.

Çocukların oyun tercihlerine örnek ifade olarak, Gülsu isimli katılımcının “Genelde kendi karar veriyor, oyunla ilgili hiç yönlendirme yapmadık. Mesela aileler genelde çocuk yapacak bir şey bulamadığı zaman eline telefon tutuşturur, ne yapacağını şaşırır, biz bunu hiç yaşamadık, çünkü Elif kendi oyununu çok iyi bir şekilde kurgulayan bir çocuk oldu. Tek başına çok uzun süre oyun kurgulayıp oynayabiliyor” ifadesi Hart’ın 7. Basamağını düşündürmektedir. Bu basamakta çocuklar, kendi yaşamlarına yönelik konularda sürecin nasıl yürütüleceğine karar verirler. Yetişkinlerin görevi çocuklara güvenererek onlara sadece rehberlik yapmaktır. Oyuna karar verme konusunda farklı bir örnek olarak; Rahmi isimli katılımcının “Kesinlikle o başlatır oyunları, bırak çalışmayı da benimle oyna diyor, ben çalıştığımda evde. Gel şunu oynayalım dediğimi pek hatırlamıyorum, genelde o başlatır ve mutlaka bizi de dahil etmek ister, biz de katılırız. Oyunun kurallarını ve her şeye kendisi dikkat eder. Tek başına oynuyorsa, odasına izinsiz girmemize bile izin vermez” ifadesinden yola çıkarak “Çocukların başlattığı yetişkinlerle ortak yürütülen süreçler” (8. Basamak) derecesine uygun görülmüştür. Bu basamakta çocuklar, oyun yaratmak için birtakım fikirlere sahiptirler. Yetişkinler karar alma sürecine çocuklar tarafından davet edilir. Yetişkinler ve çocuklar eşit derecede katılım hakkı olan ortaklar rolündedir. Oyunlarını kendi başlatan ve işbirlikçi olarak ebeveynlerini dâhil eden çocuklar, kendi yaşamlarını ilgilendiren konularda tam katılım gösterme fırsatını yakalamış olurlar.

Bir diğer katılımcı olarak Hayriye isimli katılımcı “Benim kontrolümde oynar, tedbirleri alırım, ortamı hazırlarım o oynar. Bana sormadan oyun oynamaz genelde evde” ifadesinden yola çıkarak “Bilgilendirerek Görevlendirme” (4.Basamak) derecesine uygun görülmüştür. Benzer şekilde, İkiz çocuk sahibi Ozan isimli katılımcının “Bazen ikisi birlikte çok güzel oynuyorlar, sorun genelde kimin odasında ortak oynayacağımız konusu oluyor. O zaman da farklı bir alan seçip, ikisini de dâhil ediyoruz. Bazen birininine, dâhil oluyoruz bazen diğerine. Kandırmaca yoluna çok gidiyoruz. Ya da anne birine, ben birine” ifadesinden yola çıkarak “Bilgilendirerek Görevlendirme (4.Basamak)” derecesini yansıttığı düşünülmektedir. Oyun yerinin belirlenmesine ilişkin olan bu uygulama sırasında ebeveynler, çözüm bulma yoluna gitmektedir. Bu basamakta çocuklar, çocuklara ebeveynleri tarafından bilgilendirme yapılır fakat yetişkinler aktif karar verici durumundadır.

Oyun malzemesi seçimine ilişkin olarak, Gülsu isimli katılımcının, bir kez kendisi bir oyuncak aldığını “Dekorasyon basamağı (2.basamak)” ama oyuncuğun pili bittikten sonra çocuğun tekrar oynamaması üzerine çocuğun istediği oyuncakları almaya yöneldiğini ifade etmiştir “Çocukların Öncülük Ettiği Yetişkinlerle Ortak Alınan Kararlar (8. Basamak) Ebeveynlerin deneyimlerinin ve etkili gözlem becerilerinin çocuklarının katılımını etkilediği görülmektedir.

“Manipülasyonu” (1. Basamak) yansıttığı düşünülen Ali, “Evde kesinlikle oyun oynanmaz, ev oyun oynama yeri değildir. Ben eve gelince, hemen içeri girer, bir daha oyun oynamaz gece de. Hiç oyuncuğı yok, sadece birkaç tane tahta oyuncuğı var diğer çocuklardan kalan, hiç oyuncak almadık bugüne kadar” ifadesiyle katılım karşıtı olarak “1. Basamağa” yerleştirilmiştir. Birinci Basamakta çocukların katılım haklarından bahsetmek mümkün değildir, kararlar tamamen ebeveynler tarafından verilir ve bu kararlara uyma konusunda ebeveynler zorlayıcı olabilir.

Boş Zaman Değerlendirme Hakkı

Boş zaman değerlendirme hakkı, evde ve dışarıda zamanın planlanmasına ilişkin görüşlerin incelenmesini içermektedir. Ayrıca çocukların dışarıda zaman geçirme süreçlerinde organize aktivitelerin (spor-kurs) katılımlarına ilişkin ebeveynlerin görüşleri incelenmiştir.

Dışarıda boş zaman değerlendirmeye ilişkin örnek olarak, Aylin isimli katılımcının “Hafta sonları yüzme kursuna gidiyor”. Kendisi yüzmeyi çok sevdiği için o tercih etti” ifadesinden yola çıkarak, “Çocukların başlattığı çocuklar tarafından yürütülen kararlar” (7.Basamak) ilkesine uygun olduğu düşünülmektedir. Aynı katılımcının “Okulda da haftada bir gün modern dans kulübünde. Bunun seçimini de ailece yaptık. Onun dansı çok sevdiğini biliyorduk, ona sorduk, o da kabul etti” ifadesiyle, “Yetişkinlerin başlattığı, Çocuklarla birlikte alınan kararlar” (6.Basamak) derecesini yansıttığı düşünülmektedir. Aynı temaya ilişkin ebeveynlerin görüşlerinde farklılıklar olabileceği görülmüştür. Ebeveynler bazen kararları kendileri başlatan rolde yer alırken, bazen de çocukların başlattığı kararları, çocukların yürütmesi için destekleyici rolde yer almaktadırlar.

Dışarıda zaman geçirmeye örnek ifade olarak, Gülsu isimli katılımcının “Çok yağmur yağıyordu mesela, çıkmak istedi ve hemen çıktık, üşüyebilirdi falan ama hiç düşünmedik, istediği için hemen çıktık. Onun istiyor olması çok önemli. Gezelim diyor mesela, yürüyüş istiyor. Hava sıcak olduğu zaman saat ayarlaması yapıyoruz. Ama baharda hep dışardayız her gün. Onun istiyor olması bizim için çok önemli” ifadesinden yola çıkarak, “Çocukların başlattığı yetişkinlerle ortak yürütülen kararlar (8. Basamak)” derecesini yansıttığı düşünülmektedir. Alt katılım basamaklarında yer alan bir ifade olarak, Esin isimli

katılımcının “Dışarıda yemek yemek istiyor. Her zaman olamayacağını anlatıyoruz. Dondurma istiyor hasta olabileceğini söylüyoruz. Tabi ki anlamıyor. Çok zorlanıyoruz, sürekli bir kriz durumu oluyor” ifadesinden yola çıkarak, “Bilgilendirerek Görevlendirme (4.Basamak)” derecesini yansıttığı düşünülmektedir.

4. TARTIŞMA

Araştırmaya dâhil olan ebeveynlerin görüşleri incelendiğinde, bir konuda katılımcı olan ebeveynin, diğer konuda katılım karşıtı olabildiği görülmüştür. Farklı ortam ve şartlarda veya çocukları ilgilendiren farklı alanlarda katılım dereceleri değişkenlik göstermektedir. Bir çocuk oynayacağı oyuna karar verme konusunda, katılımın en üst basamağına uygun katılım derecesine uygun görülürken, ev yaşamıyla ilgili görüşlerinin alınması konusunda katılım içermeyen basamakta yer alabilir. Bu durum, ebeveynlerin çalışma ve yaşam koşulları, önem verdikleri uygulamaların ve değerlerinin farklılığına göre değişiklik göstermektedir.

Araştırmalar çocukların ailede alınan kararlara ve olaylara dâhil olmaya istekli olduğunu, yaşları küçük olmasına rağmen çocukların farklı konularda karar alma becerisine sahip olduğunu yansıtmaktadır. Çocuklar kararları kendilerinin alması yönünde bir isteğe sahip olmamakla beraber oyun ve giyim tercihi gibi konularda görüşlerinin sorulmasını önemsemektedirler (Madge, 2006; Wilmott, 2007, Morrow, 1998).

Çocukların gelişimlerini desteklemek için, kendi yaşamlarında aktif bireyler olarak fikir sahibi olmalıdırlar. Araştırmaya dâhil olan ebeveynlerinin, çocukların görüşlerine saygı, onlara seçenekler sunma ve kararlarına saygı duyma gibi katılımcı nitelikler gösterdikleri söylenilebilir. Ev yaşamına çocukların dahil edilmesine ilişkin görüşlerin katılımcı çocuk anlayışı doğrultusunda dönüşmeye başladığını düşündürmektedir. Çocukların yaşamlarını ilgilendiren konulardan biri, giyim tercihleridir. Mevcut araştırmaya dâhil olan katılımcıların çocuğun giyinme, uyku ve boş zaman değerlendirmesi gibi kendi yaşamını ilgilendiren konulardaki ifadelerine bakıldığında, katılım niteliklerini taşıyan uygulamaların olduğu görülmüştür.

Aksoy ve Çiftçi-Dere (2014)' göre, çocukların yaşamlarına dâhil olan en önemli konulardan olan oyunda, çocuklar oyunu yaşamı anlama ve anlamlandırma açısından bir araç olarak kullanmaktadır. Çocuğun yemek, uyku, bakım, sevgi gibi temel hak ve gereksinimleri arasında oyunun da yer aldığı düşünülmektedir. Araştırma kapsamında ebeveynleri ile görüşülen çocukların oyuna ilişkin katılımlarının, katılım derecelerinden yedinci ve sekizinci basamakta yer aldığı görülmektedir. Çocukların katılım hakkı, yetişkinler tarafından dikkate alındığında, çocukların görüşlerini ifade etmelerine izin verilip görüşleri desteklendiğinde, karar alma süreçlerinde yardımcı olduğunda, güç ve sorumluluk paylaşıldığında bir anlam kazanmaktadır (Lansdown, 2005). Bu yüzden çocukların kendilerinin başlatıp kendilerinin yürüttüğü kararlar olarak Yedinci Basamağın yanı sıra, çocukların ebeveynleri de davet ettikleri ve ebeveynlerin gönüllü ve işbirlikçi olarak katıldıkları oyunlar Hart'ın sekizinci basamağını temsil ettiği düşünülmektedir. Böyle düşünülmesine temel gerekçe olarak, katılım niteliklerinden gönüllü, saygılı, ilgili, içermeci, güvenli ve riske karşı duyarlı, bilgilendirici, çocuk dostu, saygılı niteliklerini ve ebeveyn-çocuk bağlamında birliktelik içermesi söylenilebilir.

Çocukların oyun hakkını kabul etmeleri ve görüşlerini ön plana çıkarmaları çocuk katılım hakkı açısından sevindirici bir noktadır. Aileler çocukların oyun hakkı konusunda Hart'ın en üst basamaklarına ait inançlara sahiptirler. Bu durumun çocukların yaşlarının küçük olmasıyla bağlantılı düşünülebilir. Zira; Serbest (2015) yaptığı çalışmada, çocukların (9-13 yaş) oyun haklarının ihlal edildiği görüşüne sahiptirler. 10-13 yaş çocukların teslim edilmediğini düşünürken, mevcut araştırmaya katılan ebeveynlerin çocuklar 5-9 yaş arası olduğundan, ebeveynlerin görüşleri oyun hakları, oyun materyali ve oyun yeri seçimleri konusunda çocukların katılımını içeren ifadelerden oluşmaktadır. Okul öncesi ve 10 yaşa kadar ebeveynler çocuklarının oyun hakkına sahip olduğuna inanıyor görünmektedirler. Benzer şekilde, araştırmaya dâhil olan ebeveynlerin Hayriye, küçük çocuğunun oyun, oyun malzemesi ve süresine ilişkin seçimlerinde destekleyici anlayış içindeyken, büyük çocuğu için daha otoriter ve sınırlayıcı bir anlayış içinde olduğu görülmüştür. Çocuğun oyunu, oyun yeri, malzemesi ve süresi seçiminde oyun oynama özgürlüğünü tanıyor gibi görünmektedirler. Ailelerin çoğu oyun oynama ile ilgili haklarının farkında ve bu konuya ilişkin görüşleri katılımın üst basamaklarında yer almakta ve çocukların görüşleri öncelikli dikkate alınmaktadır. Çocukların oyun gereksinimleri ile ilgili görüşleri açısından bir ebeveynin manipülasyon basamağında yer aldığı, ebeveyni tarafından çocuğun oyun onamasına izin verilmediği, hiç oyuncağının olmadığı” yönündeki görüşü, katılım niteliklerini (çocuk dostu, saygılı, ilgili, gönüllü, bilgilendirici, içermeci, güvenli ve riske karşı duyarlı) içermemektedir. Bu durumda ebeveynin oyunun yararlarına inanmaması söz konusu olabilir. Oyunun faydasına inanmayan, sadece bir eğlence aracı olarak gören anneler çocukları ile oynamamakta ve çocuklarının oyunlarını desteklememektedir (Erbay ve Durmuşoğlu Saltalı, 2012). Bazı kültürlerde çocukların oyun oynamaları gereksiz kabul edilir. Özellikle Asya kökenli aileler hayattaki başarının iyi bir

eğitim almaktan geçtiğine inanmakta ve çocukların yaşamında oyunu geri plana atmakta ve çocuklarının oyunlarına katılmayıp onlara oyun arkadaşlığı yapmamaktadırlar (Parmar, Harkness ve Super, 2004).

Çocukların oyun oynarken, kesintiye uğramayacak zamana ve alana ihtiyaçları vardır. Çocukların kendilerini oyuna verebilmeleri açısından zaman tanımaktadır. Bir yetişkinin çocukların oyunlarına en büyük katkısı, onlara geniş zaman vermektir. Ayrıca çocukları aktif öğrenmeye teşvik edecek geniş oyun alanları, çocuklar tarafından tasarlanmalıdır. Çocuklar oyun oynamak istedikleri her zaman, her ortam ve materyalle oynar. Oyun ortamı ve materyallerin seçimi o anki ilgi ve hayal güçleriyle bağlantılıdır. İster oyunlarına oyuncak ve materyal dahil eder, isterlerse etmezler. Oyun seçimi çocuğa aittir. Çocuğun oynayacağı oyun türü ve materyaline yetişkin müdahalesi olmamalıdır (Aksoy & Dere- Çiftçi, 2015). Çocukların oyun alanı tercihlerinde de kendi seçimlerini yapabiliyor olması önemlidir. Ebeveynlerin oyun alanı tercihlerine ilişkin görüşleri, Hart'ın merdivenine yerleştirildiğinde, katılım basamaklarında çeşitlilik görülmektedir. Koçyiğit, Tuğluk ve Kök (2007)' e göre, çocuklar evde oyun alanı olarak daha çok kendi odalarını, salonu ve oturma odasını, daha sonrada evin diğer alanlarını tercih ederken, dışarıda ise kapalı ve açık alan çocuk parklarını ve bahçeleri tercih etmektedirler.

Çocukların kendi yaşamlarını organize etme, boş zamanlarını değerlendirmeleri konusunda ebeveynlerin katılım içeren ve içermeyen ifadeler kullandıkları görülmektedir. Çocukların boş zamanlarını nasıl kullanacakları konusunda da manipülasyon (zorlama) basamağında yer alan ebeveynler bulunmaktadır. Günümüzde ailesinin denetimi olmadan etrafta yürüyecek izne, özgürlüğe dahi sahip olmayan pek çok çocuk vardır (Weller ve Bruegel, 2009). Serbest (2015), 9-13 yaş çocuklarının dinlenme, serbest zaman geçirme, oyun ve eğlence faaliyetlerine "Katılma Haklarına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi" isimli çalışmasında, araştırmaya dâhil olan çocukların oyun ve eğlence faaliyetlerine katılma ile dinlenme ve serbest zaman geçirme hakkını ailesinden dolayı kullanamadığını belirtmişlerdir. Çocuklar en sık olarak oyun ve eğlence faaliyetlerine katılma hakkıyla ilgili anne ve babalarından izin verilmesi-karışılmamasını beklediklerini belirtmişlerdir. Benzer şekilde dinlenme ve serbest zaman geçirme hakkıyla ilgili de anne ve babasından izin verilmesini- karışılmamasını bekleyen çocuk sayısının yüksek olduğu görülmüştür. Ek olarak, çocuklar serbest oyunu hem ev içi gibi kapalı alanlarda hem de sokakta oynamak istediklerini belirtmişlerdir. Aile, çocuğun boş zaman değerlendirme ile ilgili bilgi, tutum, değer ve becerilerin kazandırıldığı bir süreç olarak bu toplumsallaşmasında önemli rol oynamaktadır (Iso-Ahola, 1980). Dolayısıyla, bireyin ait olduğu toplumun kültürü, onun yaşam kültürünü ve boş zaman değerlendirme tutum ve davranışını da etkileyecektir. Her ne kadar, son yıllarda modern çekirdek ailede ebeveynler çocuğun ilgi ve yeteneklerine daha duyarlı olmaya başlasalar da, hâlâ ebeveyn otoritesi, çocuğun kendini ifade edebilmesini engellemektedir (Aslan ve Cansever, 2007).

Çocukların dışarıda zaman geçirmelerine ilişkin katılım haklarına bakıldığında, ebeveynlerin katılım içeren ve içermeyen ifadelerde buldukları görülmektedir. Çocukların doğaya erişim ihtiyacına Çocuk Hakları Sözleşmesi Genel Yorum No 17'de de değinilmiştir. Çocuklar, dış mekânlarda 31. Maddede belirtilen haklarını yaşarlarsa, yaptıkları keşiflerle doğanın özelliğini, güzelliğini ve önemini anlarlar, değerini bilirler ve doğaya özen gösterirler (BMÇHS, 2013). Araştırmaya dâhil olan katılımcıların, çocukların dış mekânda oyun tercihlerine uyum sağladıkları söylenilebilir. Dış mekânlar, eğlenceli olmanın yanı sıra, çocukların denge, yaratıcılık ve sosyal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur (Gleave, 2009). Wong ve Flee (2013) Hong-Kong ve Avustralyalı ailelerle yaptığı araştırmasında ailelerin çocuklarıyla oyun oynamaktan çok, onları organize olmuş etkinliklere yönlendirmede daha istekli olduklarını ve ailelerin oyundan çok farklı etkinlik türlerinin çocuklara daha fazla yarar sağladığına inandıklarını ifade etmişlerdir. Ebeveynler katılımcı bir anlayışla çocukların ilgi ve istekleri ile yetenekleri doğrultusunda çocukları spor ve kurslara yönlendirmektedir. Çocukların yeteneklerine uygun olarak kendilerinin öncülük ettiği, çocukların katıldığı uygulamaların yanı sıra, çocukların başlattığı kararların yetişkinlerle birlikte yürütüldüğü durumlarda ifade edilmiştir. Serbest (2015) çalışmasında, çocukların anne ve babalarından ders dışı sosyal etkinliklerden olan kurslara ve kulüplere katılmalarını desteklemelerini beklediklerini dile getirmişlerdir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, ailelerin oyun, oyun materyali, yeri ve süresi, boş zaman değerlendirme, spor ve kurs gibi aktiviteler konularında çocuğun katılımı yönünde görüşlerinin olduğu, özellikle temel gereksinim ve evde yaşam konularında katılım merdiveninin daha alt basamaklarında görüşler bildirdikleri görülmüştür. Ailelerin bu konuda çocuk katılımı, yurttaş çocuk noktasında görüşlerinin geliştirilmesi durumunda çocukların kendi yaşamlarının aktif katılımcısı olma yolunda ilerleyebilecekleri, bu anlamda aile eğitimi programlarına çocuğun katılım hakkı ve çocukluk anlayışı konularında üniteler eklenebilir, yine ailelerin çocukların kararlara katılmaları konusundaki bilinçleri birlikte karar alma noktasında gelişmesi, çocuğun ev yaşamı, ev kuralları, aile yaşamının ortak katılımcısı olduğu yönünde görüşlerinin geliştirilmesi gerekir.

Görüşlerini dikkate alıyoruz fakat bu birliktelik yönünde olmadığında, yaşamın sosyal aktörü olan çocuk anlayışı doğrultusunda gelişmesi dolayısıyla da katılım merdiveninin üst basamaklarına ailelerin inançlarının taşınması önemlidir. Yine bu konu ailelerin çocuk yetiştirme tutumlarıyla ilişkili olabileceği için ki ülkemizde çocuk yetiştirme tutumları geleneksel çocuğun aciz görüldüğü paternalistik anlayışı yansıttığı düşünülebilir. Aşırı korumacı, çocuğun aciz olduğu çocukluk anlayışı anne babaların çocuk yetiştirme tutumlarının daha destekleyici, katılımcı-demokratik bir anlayış yönünde evrilmesi yönünde çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Ayşe Belgin & ÇİFTÇİ DERE, Hale (2015). "Oyun Alanı Materyaller ve Oyuncaklar", Aksoy, A. B. "Okul Öncesi Eğitimde Oyun", Ankara: Hedef.
- AKSOY, Ayşe Belgin & ÇİFTÇİ DERE, Hale (2014). "Erken Çocukluk Döneminde Oyun", Ankara: Pegem.
- AKYÜZ, Emine (2012). *Çocuk Hukuku*, Ankara: Pegem.
- AKYÜZ, Emine (2001). *Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı*, Türkiye Sanal Eğitim Bilimleri Kütüphanesi. 08 Mayıs 2016 tarihinde <http://www.egitim.aku.edu.tr/eakyuz1.htm> adresinden ulaşılmıştır.
- ASLAN, Neşe. & CANSEVER, Belgin (2007). "Okuldaki Sosyal Etkinliklere Katılımda Ebeveyn- Çocuk Etkileşimi (Kültürlerarası Bir Karşılaştırma)", *Ege Eğitim Dergisi*. S. 8, ss: 113-131.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ (2009). *Gündem: Çocuk, Çocuk Politikası Çalıştay Sonuçları*, [http://www.gundemcocuk.org/belgeler/yayinlarimiz/kitaplar/T%C3%BCrkiye%20%C3%87ocuk%20Politikas%C4%B1%20\(%C3%87al%C4%B1%C5%9Ftay%20Sonu%C3%A7lar%C4%B1\).pdf](http://www.gundemcocuk.org/belgeler/yayinlarimiz/kitaplar/T%C3%BCrkiye%20%C3%87ocuk%20Politikas%C4%B1%20(%C3%87al%C4%B1%C5%9Ftay%20Sonu%C3%A7lar%C4%B1).pdf)
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ (1995). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, 27 Ocak 1995 tarihli ve 22184 sayılı Resmî Gazete.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ (2009). "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Genel Yorum No: 12 Çocuğun Dinlenilme Hakkı", Elli Birinci Oturum, Cenevre, Capital, *Urban Studies*, S. 46 (3) ss. 629-643. 08.04.2017 tarihinde ulaşılmıştır.
- CRC (2009). "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Genel Yorum No: 12 Çocuğun Dinlenilme Hakkı", Cenevre: Elli Birinci Oturum.
- DAY, Christopher (2007). "Environment And Children", Routledge.
- DEĞİRMENCİOĞLU, M. Serdar (2010). "Tersten Katılım: Katılım Hakkı Üzerine Bir Değerlendirme", *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 20. Yılında Türkiye'de Çocuk Hakları*, Ankara: Maya Akademi ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.
- ERBAY, Filiz & DURMUŞOĞLU SALTALI, Neslihan (2012). "Altı Yaş Çocuklarının Günlük Yaşantılarında Oyunun Yeri Ve Annelerin Oyun Algısı", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, S. 2 (13) ss: 249-264.
- GLEAVE, Josie (2009). "Children's Time To Play: A Literature Review", *National Children's Bureau for Play England*.
- GÜLLER, Ebru (2013). "Çocuk Kavramının Felsefi Antropoloji Alanında Ele Alınması ve Mimari Çıkarımlar", *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 3 (2)
- HART, A. Roger (1992). "Çocukların Katılımı: Maskotluktan Yurttaşlığa", Ankara: UNICEF. <http://www.myd.govt.nz/documents/engagement/harts-ladder.pdf> adresinden 29.02. 2016 tarihinde alınmıştır.
- HART, A. Roger (2007). Child participation. UNICEF. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf adresinden 30.02. 2017 tarihinde alınmıştır.
- HODGKİN, Rachel, NEWELL, Peter (2002). "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme" - uygulama el kitabı. UNICEF <http://www.brown.uk.com/brownlibrary/weller.pdf> adresinden 25.03.2017 tarihinde alınmıştır.
- ISO-AHOLA, S. Ellen (1980). "The Social Psychology Of Leisure And Recreation", *Dubuque, IA: Wm. C. Brown*.
- KOÇYİĞİT, Sinan, TUĞLUK & M. Nur, Kök, M. (2007). "Çocuğun Gelişim Sürecinde Eğitsel Bir Etkinlik Olarak Oyun", *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. S. 16.
- KORAN, Nihan (2012). "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocukların Katılım Hakkı Konusundaki Uygulamalarının Öğretmen Adayı Gözlemlerine Göre İncelenmesi", Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, KKTC Girne: Girne Amerikan Üniversitesi.
- KUNT BULUT, Müge (2015). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocukluk Anlayışı*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi Ankara: Gazi Üniversitesi.
- KUYURTAR, Erol (2006). "Çocuk Hakları ve Paternalizm. Sivil Toplum", *Düşünce ve Araştırma Dergisi*, S. 16 (4)
- LANSDOWN, Gerison (1995). "Taking Part: Children's Participation In Decision-Making", Institute of Public Policy Research, London.
- MADGE, Nicola (2006). "Children These Days", Bristol: The Policy Press
- PARMAR, Parminder, HARKNESS, Sara & SUPER, Charles (2004). "Asian And Euro-American Parents' Ethnotheories Of Play And Learning: Effects On Preschool Children's Home Routines And School Behaviour", *International Journal of Behavioral Development*, Volume. V. 28 (2), pp: 97-104.
- PATTON, M. Quinn (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, 3. Baskıdan Çeviri, Patton, M. Q. "Qualitative Research and Evaluation Method", Bütün, M. ve Demir, S. B (Ed), Pegem Yayınevi, Ankara.
- SAVE THE CHILDREN (2010). "Children's Right To Be Heard An Effective Protection". Sweden: Save the Children.
- SERBEST, Senem (2015). 9-13 Yaş Çocuklarının Dinlenme, Serbest Zaman Geçirme, Oyun ve Eğlence Faaliyetlerine Katılma Haklarına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- SHİER, Harry (2001). "Pathways To Participation: Openings, Opportunities And Obligations", *Children & Society*, V. 15 (2). pp: 107-117.
- SORİN, Reesa (2005). "Changing Images Of Childhood: Reconceptualising Early Childhood Practice", Faculty of Education, University of Melbourne.
- STEPHENSON, Paul, GOURLEY, Steve. & MILES, Glenn (2004). "Child Participation", Tearfund, United Kingdom.
- UNICEF. (2004). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, Unicef, Türkiye. http://www.cocukhaklari.gov.tr/condocs//mevzuat/cocuk_haklari_sozlesmesi.pdf, adresinden 17.01.2017 tarihinde alınmıştır.
- WELLER, Susie, BRUEGEL, Irene (2009). "Children's Place'in the Development of Neighbourhood Social Capital", *Urban Studies*, V. 46 (3), pp: 629-643.
- WONG, P. Ling, & FLEER, Marilyn (2013). "The Development Of Learning As The Leading Activity For Hong Kong İmmigrant Families In Australia", *International Research in Early Childhood Education*, Volume, 4(1), pp:18-34.
- VALENTİNE, Gill (1999). "Being Seen And Heard? The Ethical Complexities Of Working With Children And Young People At Home And At School", *Ethics, place and environment*, V. 2(2), pp:141-155.